

Sygn. akt SK 18/05

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 27 listopada 2007 r.

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Marek Mazurkiewicz – przewodniczący

Zbigniew Cieślak

Wojciech Hermeliński

Adam Jamróz

Teresa Liszcz – sprawozdawca,

protokolant: Grażyna Szałygo,

po rozpoznaniu, z udziałem Sejmu i Prokuratora Generalnego, na rozprawie w dniu 27 listopada 2007 r., skargi konstytucyjnej Stanisławy Gibek o zbadanie zgodności:

art. 58 i art. 300 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94, ze zm.), interpretowanych w ten sposób, że odszkodowanie przewidziane w art. 58 wyczerpuje wszelkie roszczenia wynikające z wadliwego rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia, z art. 2, art. 45 ust. 1, art. 64 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności,

o r z e k a:

Art. 58 w związku z art. 300 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94, ze zm.), rozumiany w ten sposób, że wyłącza dochodzenie innych, niż określone w art. 58 kodeksu pracy, roszczeń odszkodowawczych, związanych z bezprawnym rozwiązaniem umowy o pracę bez wypowiedzenia, jest niezgodny z art. 64 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji.

Ponadto p o s t a n a w i a:

na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638, z 2001 r. Nr 98, poz. 1070 oraz z 2005 r. Nr 169, poz. 1417) umorzyć postępowanie w pozostałym zakresie ze względu na niedopuszczalność wydania orzeczenia.

U Z A S A D N I E N I E

I

1. W skardze konstytucyjnej z 7 września 2004 r., uzupełnionej następnie pismami procesowymi z 25 października 2004 r. i 29 lipca 2005 r., skarżąca wniosła o stwierdzenie, że art. 58 i art. 300 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94, ze zm.; dalej: k.p. lub kodeks pracy), interpretowane w ten sposób, że odszkodowanie przewidziane w art. 58 k.p. wyczerpuje wszelkie roszczenia wynikające z wadliwego rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia, są niezgodne z art. 2, art. 45 ust. 1, art. 64 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji, art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (dalej: europejska Konwencja).

Skarga konstytucyjna została sformułowana na tle następującego stanu faktycznego:

Umowa o pracę, której stroną była skarżąca, została w 1995 r. rozwiązana bez wypowiedzenia z winy pracownika. Spór sądowy, zainicjowany powództwem skarżącej o przywrócenie do pracy, dwukrotnie angażował Sąd Najwyższy. W wyroku z 8 maja 1997 r., sygn. akt I PKN 131/97, Sąd Najwyższy stwierdził, że pracodawca w sposób oczywisty naruszył przepisy prawa pracy; uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji, natomiast w wyroku z 25 sierpnia 1998 r., sygn. akt I PKN 268/98, zasądził na rzecz powódki odszkodowanie w wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia na podstawie art. 58 k.p. Odrębne powództwo, w którym skarżąca domagała się zasądzenia odszkodowania z tytułu pozbawienia prawa do wcześniejszej emerytury, odprawy emerytalnej i nagrody z zysku, odszkodowania na podstawie art. 36¹ k.p. oraz utraconych korzyści wynikłych z pozbawienia prawa do ponownego zatrudnienia na podstawie art. 12 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1990 r. Nr 4, poz. 19, ze zm.) (w tym z tytułu utraconych zarobków), zostało uwzględnione co do roszczenia o zapłatę ekwiwalentu za niewykorzystany urlop wypoczynkowy oraz wynagrodzenia za dni wolne od pracy, a w pozostałym zakresie oddalone wyrokiem Sądu Okręgowego w Bielsku Białej z 8 listopada 2001 r., sygn. akt VI P 53/99. Zarówno apelacja od tego wyroku, jak i kasacja od wyroku Sądu Apelacyjnego zostały oddalone (zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 31 października 2002 r., sygn. akt III APa 62/02 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2004 r., sygn. akt I PK 252/03). Podstawą orzeczeń wydanych w sprawie skarżącej były art. 58 i art. 300 k.p., w interpretacji przyjętej w orzeczeniu Sądu Najwyższego z 17 listopada 1981 r., sygn. akt I PR 91/81 (OSNCP nr 5-6/1982, poz. 81). Wedle tego poglądu, odszkodowanie z art. 58 k.p. ma charakter odszkodowania ustawowego, które przysługuje pracownikowi niezależnie od wysokości rzeczywiście poniesionej szkody i wyczerpuje wszelkie roszczenia wynikające z niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia. Brak możliwości dochodzenia roszczeń w szerszym rozmiarze, wynikającym z art. 415 i n. oraz art. 471 i n. k.c., jest w ocenie skarżącej niezgodny z powołanymi postanowieniami Konstytucji.

Zdaniem skarżącej, art. 58 k.p. służy uproszczonemu dochodzeniu odszkodowania, jeżeli pracownik nie potrafi wykazać szkody; jeżeli natomiast szkoda

przekracza trzymiesięczne wynagrodzenie, nie można wprowadzać ograniczeń w dochodzeniu jej wyrównania. Sytuacja, w której ktoś bezprawnie wyrządza szkodę, a poszkodowany nie może otrzymać za to rekompensaty i dochodzić swych praw na drodze postępowania sądowego, jest – w jej przekonaniu – sprzeczna z koncepcją demokratycznego państwa prawa, opartego na zasadach sprawiedliwości społecznej. Wykładnia art. 58 k.p. przyjęta przez sądy promuje działania pracodawcy niezgodne z prawem. Wadliwe rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia może się dla niego okazać korzystniejsze, niż rozwiązanie za wypowiedzeniem; w tej pierwszej sytuacji jest bowiem zwolniony z obowiązku wypłaty świadczeń innych niż wzmiankowane odszkodowanie, np. odpraw. W sytuacji skarżącej jest to istotne o tyle, że w razie zwolnienia z pracy w sposób zgodny z prawem zostałaby ona objęta korzystnymi regulacjami ustawy z 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 stycznia 1990 r. w sprawie wcześniejszych emerytur dla pracowników zwalnianych z pracy z przyczyn dotyczących zakładów pracy (Dz. U. Nr 4, poz. 27, ze zm.).

Skarżąca uważa, że prawo do sądu jest w analizowanym wypadku iluzoryczne. Niezależnie od formalnej możliwości wniesienia powództwa odszkodowawczego, wskutek obowiązywania zaskarżonego przepisu, sąd nie bada rzeczywistej wysokości szkody. Rozwiązanie takie narusza w jej opinii art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji, a nie jest uzasadnione przesłankami wymienionymi w art. 31 ust. 3 Konstytucji. Analogicznie wypada – jej zdaniem – ocena przedmiotowego ograniczenia na tle art. 14 ust. 1 zdanie drugie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz art. 6 ust. 1 zdanie pierwsze europejskiej Konwencji.

W piśmie procesowym z 25 października 2004 r. skarżąca wskazała, że rozstrzygnięcia sądów wydane na podstawie zakwestionowanego przepisu naruszyły jej prawo majątkowe, tj. prawo do odszkodowania; wyrządzona jej szkoda znacznie przekracza bowiem zasądzone odszkodowanie.

2. W piśmie z 30 czerwca 2005 r. – nieuwzględniającym zmian treści skargi dokonanych pismem procesowym skarżącej z 25 października 2004 r. – stanowisko w sprawie zajął Prokurator Generalny, stwierdzając, że:

1) przepis art. 58 k.p. nie jest niezgodny z art. 2, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji,

2) postępowanie w zakresie kontroli zgodności art. 300 kodeksu pracy z art. 2, art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 oraz art. 14 ust. 1 europejskiej Konwencji podlega umorzeniu, na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U Nr 102, poz. 643, ze zm.), albowiem wydanie w tym zakresie orzeczenia jest niedopuszczalne.

Prokurator Generalny podkreślił, że zaskarżony przepis nie uniemożliwia wystąpienia z powództwem odszkodowawczym. Jeżeli nawet zgodzić się z wykładnią art. 58 k.p. ograniczającą zakres odszkodowania należnego pracownikowi, to problem ten należy ocenić tak jak w wyroku w sprawie sygn. SK 34/01 wydanym z 2 czerwca 2003 r. (OTK ZU nr 6/A/2003, poz. 48), w którym Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 188 § 2 i art. 196 § 1 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 1995 r. Nr 54, poz. 288, ze zm.) są zgodne z art. 64 ust. 1 i 2 i nie są niezgodne z art. 2, art. 24, art. 31 ust. 3, art. 32, art. 45 ust. 1 i art. 58 ust. 1 Konstytucji. Konstytucja nie zawiera gwarancji uzyskania przez obywatela odszkodowania w pełnej wysokości; zasada pełnej kompensacji nie ma charakteru bezwzględnej nawet w prawie zobowiązań, a świadczenia zastępujące utracone zarobki są z reguły ograniczone czasowo. Ponieważ ograniczenie wysokości odszkodowania należnego pracownikowi nie stanowi naruszenia żadnego z konstytucyjnych praw skarżącej, wzorce z art. 2, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji oraz art. 6 europejskiej Konwencji są nieadekwatne.

Prokurator Generalny podkreślił, że wyrok w sprawie skarżącej został wydany na podstawie art. 58 k.p. Pozostałe przepisy wskazane w skardze konstytucyjnej nie mogą więc być zaskarżone w tym trybie, co uzasadnia wniosek o umorzenie postępowania w tym zakresie.

3. W piśmie z 22 lutego 2006 r. stanowisko w sprawie zajął Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, wnosząc o stwierdzenie, że art. 58 i art. 300 kodeksu pracy, interpretowane w ten sposób, że wysokość odszkodowania przewidziana w art. 58 kodeksu pracy wyczerpuje wszelkie roszczenia wynikające z wadliwego rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia, są zgodne z art. 2, art. 45 ust. 1, art. 64 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji, art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz art. 6 europejskiej Konwencji.

Marszałek Sejmu podkreślił, że ponieważ w każdym przypadku o roszczeniu pracownika orzeka sąd, zarzut ograniczenia prawa do sądu i zamknięcia drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności i praw jest bezzasadny. Zakwestionowany przepis

nie narusza także postanowień Konstytucji o równej dla wszystkich ochronie praw majątkowych; analogiczną normę zawiera m.in. art. 47¹ k.p. Ustawowe odszkodowanie należne pracownikowi na podstawie art. 58 k.p. jest niezależne od rzeczywistej wysokości szkody poniesionej przez niego w następstwie niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia, a jednocześnie całkowicie wyczerpuje wszelkie roszczenia z tego tytułu. Przyjęcie odmiennego rozwiązania prowadziłoby, zdaniem Marszałka Sejmu do naruszenia konstytucyjnej zasady równości, stawiając w gorszej sytuacji pracowników z długoletnim stażem pracy, zwolnionych z zachowaniem ustawowego okresu wypowiedzenia. Dochodzenie przez pracownika roszczeń na zasadzie art. 471 k.c. wiązałoby się też ze znacznymi utrudnieniami, m.in. z koniecznością wykazania wszystkich przesłanek odpowiedzialności kontraktowej.

II

Na rozprawie w dniu 27 listopada 2007 r. nie stawiała się skarżąca. Pod jej nieobecność zasadnicze argumenty skargi konstytucyjnej przedstawiła sędzia sprawozdawca. Pozostali uczestnicy postępowania podtrzymali stanowiska zajęte w pismach procesowych.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Zakwestionowane przepisy.

Przedmiotem skargi konstytucyjnej skarżąca czyni art. 58 i art. 300 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94, ze zm.; dalej: k.p. lub kodeks pracy). Zgodnie z pierwszym z powołanych przepisów: „Odszkodowanie, o którym mowa w art. 56, przysługuje w wysokości wynagrodzenia za okres wypowiedzenia. Jeżeli rozwiązano umowę o pracę, zawartą na czas określony albo na czas wykonania określonej pracy, odszkodowanie przysługuje w wysokości wynagrodzenia za czas, do którego umowa miała trwać, nie więcej jednak niż za 3 miesiące”. Z kolei art. 300 k.p. stanowi: „W sprawach nie unormowanych przepisami prawa pracy do stosunku pracy stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego, jeżeli nie są one sprzeczne z zasadami prawa pracy”.

Art. 58 k.p. określa wysokość odszkodowania należnego pracownikowi, jeżeli umowa o pracę została rozwiązana bez wypowiedzenia z naruszeniem przepisów prawa, a pracownik wybrał roszczenie o odszkodowanie albo zostało ono orzeczone przez sąd pracy jako roszczenie alternatywne (zob. art. 45 w związku z art. 56 k.p. oraz poniżej, pkt 4 części III uzasadnienia). Przepis normuje zarówno skutki rozwiązania bez wypowiedzenia umowy o pracę zawartej na czas nieokreślony, jak i na czas określony, z czym wiąże się zróżnicowanie wysokości odszkodowania. W sprawie, która stanowiła podstawę do wystąpienia ze skargą konstytucyjną, doszło do wadliwego rozwiązania bez wypowiedzenia umowy o pracę na czas nieokreślony; dlatego też zarzuty skargi koncentrują się na zdaniu 1 art. 58 k.p.

Wątpliwości konstytucyjne skarżącej nie dotyczą pozytywnej treści art. 58 i art. 300 k.p., a zwłaszcza pierwszego z nich. Skarżąca akceptuje ustanowione w art. 58 k.p. „odszkodowanie” z tytułu niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia, aczkolwiek przy założeniu, że stanowi on swoiste minimum i nie uniemożliwia występowania z dalej idącymi roszczeniami majątkowymi, w szczególności roszczeniami odszkodowawczymi dochodzonymi na podstawie art. 415 i n. oraz art. 471 i n. k.c. Zdaniem skarżącej, optymalny i zgodny z powołanymi standardami konstytucyjnymi byłby mieszany system odpowiedzialności pracodawcy: „ustawowe odszkodowanie”, należne na podstawie art. 58 k.p. bez konieczności wykazywania szkody, a w zakresie szkód przekraczających jego wysokość – roszczenie odszkodowawcze, zasądzone na podstawie art. 471 i n. lub art. 415 i n. k.c. w związku z art. 300 k.p.

W sprawie chodzi w istocie o ocenę konstytucyjności normy kolizyjnej, sformułowanej w orzecznictwie sądowym na podstawie art. 58 w związku z art. 300 k.p., która rozstrzyga zbieg roszczeń majątkowych unormowanych w art. 58 k.p. i prawie cywilnym (m.in. w art. 415 i n. oraz art. 471 i n. k.c.) w ten sposób, że wyłącza możliwość dochodzenia odszkodowania na podstawie tych ostatnich przepisów.

2. Problemy międzyczasowe na tle skargi.

Skarga konstytucyjna została sformułowana na tle stanu prawnego obowiązującego w dniu niezgodnego z prawem rozwiązania stosunku pracy bez wypowiedzenia, tj. 25 sierpnia 1995 r. W okresie pomiędzy tym zdarzeniem a wydaniem ostatecznego rozstrzygnięcia w sprawie skarżącej, a następnie rozpatrzeniem sprawy przez Trybunał Konstytucyjny, weszła w życie nowa Konstytucja z 1997 r. Oznacza

to konieczność odpowiedzi na pytanie o relewantne wzorce kontroli. Za właściwe wzorce kontroli konstytucyjnej Trybunał Konstytucyjny przyjął postanowienia Konstytucji z 1997 r., ponieważ ostateczne rozstrzygnięcie w sprawie skarżącej zapadło już pod jej rządami.

3. Kontekst normatywny.

3.1. Roszczenia przysługujące pracownikowi z tytułu niezgodnego z prawem rozwiązania stosunku pracy bez wypowiedzenia. Zgodnie z art. 45 k.p., w razie niezgodnego z prawem rozwiązania przez pracodawcę umowy o pracę bez wypowiedzenia, pracownikowi przysługują alternatywnie roszczenia: a) o przywrócenie do pracy i wynagrodzenie za okres pozostawania bez pracy, albo b) o odszkodowanie. Podstawowe znaczenie ma roszczenie o przywrócenie do pracy. Odmienne niż w wypadku wadliwego rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem (możliwość przywrócenia do pracy dotyczy tylko umów na czas nieokreślony, z wyjątkiem pracownicy w okresie ciąży lub urlopu macierzyńskiego albo pracownika-ojca wychowującego dziecko w okresie korzystania z urlopu macierzyńskiego – art. 50 § 5 k.p.), pracownik, z którym wadliwie rozwiązano umowę bez wypowiedzenia, może żądać przywrócenia do pracy bez względu na rodzaj umowy, która została rozwiązana. Wyjątkiem jest jedynie umowa na okres próbny. Orzeczenie o przywróceniu do pracy ma skutek przede wszystkim konstytutywny. Sąd, uwzględniając powództwo pracownika, nie stwierdza bezskuteczności niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę *ex tunc*. Skutkiem takiego orzeczenia jest ponowne nawiązanie stosunku pracy na dotychczasowych warunkach z mocą *ex nunc*. Pracownik przywrócony do pracy na poprzednich warunkach ma prawo domagać się faktycznego zatrudnienia (dopuszczenia do pracy) na tym samym (takim samym) stanowisku pracy, jakie zajmował uprzednio, nie wystarcza zaś zapewnienie mu pracy na stanowisku równorzędnym (zob. wyrok SN z 2 grudnia 1992 r., sygn. akt I PRN 55/92, OSNCP nr 9/1993, poz. 163).

3.2. Wzajemna relacja roszczeń. Obowiązek zapłaty odszkodowania z tytułu niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia powstaje, jeżeli roszczenie to wybierze pracownik (jest to postać tzw. *facultas alternativa*) albo sąd orzekający w sprawie stwierdzi, że w konkretnych okolicznościach przywrócenie do pracy byłoby niemożliwe lub niecelowe. Sąd nie może jednak skorzystać z tego prawa, gdy

z żądaniem przywrócenia do pracy występuje pracownik, o którym mowa w art. 39 i art. 177 k.p. oraz w przepisach szczególnych dotyczących ochrony pracowników przed wypowiedzeniem i rozwiązaniem umowy o pracę, chyba że doszło do ogłoszenia upadłości lub likwidacji pracodawcy (art. 45 § 3 k.p.). W szczególnych okolicznościach sąd pracy, przyznając odszkodowanie zamiast przywrócenia do pracy, może powołać się na art. 8 k.p. Podstawą orzeczenia odszkodowania zamiast przywrócenia do pracy bez odpowiedniego żądania pracownika – także w stosunku do osób szczególnie chronionych – może być przepis art. 477¹ k.p.c. (w brzmieniu sprzed 5 lutego 2005 r. art. 477¹ § 2 k.p.c.), jeżeli roszczenie o przywrócenie okaże się nieuzasadnione lub nie może być uwzględnione z uwagi na sprzeczność z zasadami współżycia społecznego (zob. uchwały SN z: 30 marca 1994 r., sygn. akt I PZP 40/93, OSNAPiUS nr 12/1994, poz. 230 i 27 lutego 1996 r., sygn. akt I PKN 23/97, OSNAPiUS nr 21/1997, poz. 419 oraz wyroki SN z: 11 września 1996 r., sygn. akt I PZP 19/96, „Prokuratura i Prawo” nr 2/1997, poz. 44; 18 stycznia 1996 r., sygn. akt I PRN 103/95, OSNAPiUS nr 15/1996, poz. 210). Należy zwrócić uwagę, że likwidacja stanowiska pracy, jako jedyna przyczyna rozwiązania umowy, nie stanowi przeszkody w przywróceniu do pracy pracownika (por. wyrok SN z 16 kwietnia 2003 r., sygn. akt I PK 154/2002, „Prawo Pracy” nr 11/2003, s. 35).

3.3. Wysokość i charakter prawny roszczenia z art. 58 k.p. Zgodnie z art. 58 k.p., odszkodowanie z tytułu niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia przysługuje w wysokości wynagrodzenia za okres wypowiedzenia. Zasady ustalania wysokości odszkodowania, o którym mowa w art. 58 k.p., reguluje rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 29 maja 1996 r. w sprawie sposobu ustalania wynagrodzenia w okresie niewykonywania pracy oraz wynagrodzenia stanowiącego podstawę obliczania odszkodowań, odpraw, dodatków wyrównawczych do wynagrodzenia oraz innych należności przewidzianych w Kodeksie pracy (Dz. U. Nr 62, poz. 289, ze zm.). Zgodnie z § 1 i 2 tego rozporządzenia, przy ustalaniu wynagrodzenia za czas pozostawania bez pracy, przysługującego pracownikowi przywróconemu do pracy (art. 47 i art. 57 § 1 i 2 k.p.), oraz odszkodowania przysługującego pracownikowi w związku z rozwiązaniem umowy o pracę z naruszeniem przepisów prawa pracy (art. 47¹, art. 50 § 1 i 4, art. 58 i art. 60 k.p.) stosuje się zasady obowiązujące przy obliczaniu ekwiwalentu pieniężnego za urlop. Zasady ustalania ekwiwalentu pieniężnego za urlop reguluje rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 8 stycznia 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad

udzielania urlopu wypoczynkowego, ustalania i wypłacania wynagrodzenia za czas urlopu oraz ekwiwalentu pieniężnego za urlop (Dz. U. Nr 2, poz. 14, ze zm.).

Mimo że art. 58 k.p. *expressis verbis* określa roszczenie majątkowe przysługujące pracownikowi w razie niezgodnego z prawem rozwiązania stosunku pracy bez wypowiedzenia jako „odszkodowanie”, jego charakter prawny nie jest bezsporny. Podstawą istniejących w tej mierze wątpliwości jest fakt, że wystąpienie szkody, rozumianej jako uszczerbek w prawnie chronionych dobrach pracownika, a także jej ewentualna wysokość, nie stanowią przesłanek powstania tego roszczenia i nie mają wpływu na jego wysokość. W związku z tym roszczenie należne pracownikowi na podstawie art. 58 k.p. określa się w orzecznictwie i literaturze jako „odszkodowanie ustawowe”. W tym kierunku wypowiedział się m.in. Sąd Najwyższy w wyrokach z 17 listopada 1981 r. (sygn. akt I PR 91/81, OSNCP nr 5-6/1982, poz. 81) i 29 maja 1987 r. (sygn. akt I PRN 24/87, „Służba Pracownicza” nr 2/1988, s. 26). Za słuszny należy jednak uznać pogląd uznający je za roszczenie majątkowe *sui generis*, u którego podstaw – obok funkcji kompensacyjnej – leży również funkcja socjalna i represyjna (zob. Ł. Pisarczyk, *Odszkodowanie z tytułu wadliwego wypowiedzenia lub rozwiązania umowy o pracę przez pracodawcę*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” nr 8/2002, s. 18-19). Fakt, że w toku dalszych rozważań to świadczenie jest określane jako odszkodowanie, jest wynikiem stosowania konwencji terminologicznej przyjętej przez ustawodawcę, a nie analizy jego charakteru prawnego.

Stwierdzenie „ustawowego” charakteru odszkodowania z art. 58 k.p. pociąga za sobą dwie istotne konsekwencje. Po pierwsze – pracownik znajduje się w korzystnej sytuacji dowodowej. Odmienne niż na gruncie art. 415 lub art. 471 k.c., nie musi on bowiem udowadniać przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej pracodawcy (kwestia szkody; zdarzenia, z którego szkoda wynikła, i związku przyczynowego pomiędzy tym zdarzeniem a szkodą), a jedynie wadliwość rozwiązania umowy o pracę. Po drugie – ponieważ roszczenie to przysługuje niezależnie od wysokości szkody doznanej przez pracownika, nie ulega zmniejszeniu o wartość innych świadczeń zapewniających utrzymanie w okresie pozostawania bez pracy (np. zasiłek; zob. wyrok SN z 29 maja 1987 r., sygn. akt I PRN 24/87), nawet w sytuacji gdy niezwłocznie po wadliwym rozwiązaniu stosunku pracy pracownik podjął zatrudnienie u innego pracodawcy, uzyskując tym samym określone dochody i minimalizując wysokość doznanej szkody.

4. Problem wyłączności odszkodowania z art. 58 k.p.

4.1. Uwagi wstępne. Jak wskazano powyżej (zob. pkt 1 części III uzasadnienia), skarżąca kwestionuje konstytucyjność normy kolizyjnej, sformułowanej na podstawie art. 58 w związku z art. 300 k.p., zgodnie z którą roszczenie z art. 58 k.p. ma charakter wyłączny, eliminując tym samym możliwość dochodzenia dalej idących roszczeń, opartych na innych przepisach prawa pracy i prawa cywilnego. W opinii skarżącej chodzi o roszczenia z tytułu szkód majątkowych i szkód niemajątkowych, polegających m.in. na pozbawieniu roszczeń majątkowych związanych z rozwiązaniem stosunkiem pracy (prawo do ekwiwalentu za niewykorzystany urlop i dni wolne od pracy, prawo do odprawy), uprawnień o charakterze socjalnym (prawo do emerytury, prawo do powtórnego zatrudnienia). Konieczne jest w związku z tym precyzyjne ustalenie treści kwestionowanej normy kolizyjnej, czyli – innymi słowy – zakresu „wyłączności” roszczenia zasądzanego na podstawie art. 58 k.p. Wobec utrwalonej linii orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego, która nakazuje dokonywać kontroli normy dekodowanej z zakwestionowanego przepisu zgodnie z treścią nadaną jej w judykaturze najwyższych organów sądowych, podstawowe znaczenie ma odniesienie się do poglądów Sądu Najwyższego.

4.2. Reguła ogólna. Według ogólnej, kategorycznej w swym brzmieniu formuły, używanej w judykaturze i piśmiennictwie, odszkodowanie, o którym mowa w art. 58 k.p., ma charakter samoistny i wyczerpuje kompensatę szkody, jakiej doznał pracownik wskutek wadliwego zwolnienia z pracy w trybie natychmiastowym. W wyroku z 17 listopada 1981 r. (sygn. akt I PR 91/81), Sąd Najwyższy uznał, że odszkodowanie przysługujące na podstawie art. 58 k.p. ma charakter odszkodowania ustawowego i przysługuje pracownikowi niezależnie od rzeczywistej wysokości poniesionej przez niego szkody, wyczerpując przy tym wszystkie uprawnienia pracownika z tego tytułu, choćby rzeczywista szkoda była wyższa od wysokości należnego odszkodowania. Z kolei w wyroku z 29 maja 1987 r. (sygn. akt I PRN 24/87), Sąd Najwyższy stwierdził, że odszkodowanie przysługujące pracownikowi z tytułu nieuzasadnionego rozwiązania bez wypowiedzenia umowy o pracę zawartej na czas nieokreślony w wysokości wynagrodzenia za okres wypowiedzenia (art. 58 k.p.) nie ulega zmniejszeniu o kwotę zasiłku wypłaconego w tym czasie pracownikowi. Odszkodowanie to przysługuje bowiem niezależnie od zakresu szkody doznanej przez pracownika. W wyroku z 13 lutego 1991 r. (sygn. akt I PR 420/90, OSP nr 11-12/1991,

poz. 303), Sąd Najwyższy wyjaśnił, że roszczenia odszkodowawcze przewidziane w kodeksie pracy z tytułu wadliwego rozwiązania stosunku pracy wyłączają możliwość stosowania odszkodowawczych unormowań z kodeksu cywilnego. Taki sam pogląd wyraził Sąd Najwyższy w wydanym w sprawie skarżącej wyroku z 22 stycznia 2004 r., sygn. akt I PK 252/03. Pogląd taki jest też przyjmowany powszechnie – za Sądem Najwyższym – w nauce prawa pracy (zob. M. Gersdorf, [w:] M. Gersdorf, K. Rączka, J. Skoczyński, *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. 8, Warszawa 2007, s. 313-314; K. Jaśkowski, E. Maniewska, *Kodeks pracy. Komentarz*, t. I, Kraków 2006, s. 168; Z. Salwa, *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. 4, Bydgoszcz-Warszawa 2004, s. 125; A. M. Świątkowski, *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2006, s. 272-273; Ł. Pisarczyk, *op. cit.*, s. 23), w zasadzie bez dodatkowej argumentacji.

Powyższą regułę judykatura rozciąga także na odpowiedzialność pracodawcy z tytułu czynów niedozwolonych (*ex delicto*), zajmując stanowisko, że „rozwiązanie przez pracodawcę umowy o pracę, jako przewidziana prawem czynność zmierzająca do zakończenia stosunku zobowiązaniowego, nie uzasadnia jego odpowiedzialności deliktowej” (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 28 czerwca 2001 r., sygn. akt I PKN 489/00, OSNP nr 9/2003, poz. 220; orzeczenie Sądu Najwyższego z 13 lutego 1991 r., sygn. akt I PR 420/90, OSNCP nr 1-2/1993, poz. 23; wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 15 października 1998 r., sygn. akt I ACa 340/98, OSA nr 4/1999, poz. 17).

4.3. Roszczenia majątkowe związane z niezgodnym z prawem rozwiązaniem umowy o pracę bez wypowiedzenia, których dochodzenie jest niezależne od odszkodowania zasądanego na podstawie art. 58 k.p. Przyznanie odszkodowania na podstawie art. 58 k.p. nie wyłącza możliwości zasądzenia na rzecz pracownika powstałych i wymagalnych roszczeń obligacyjnych, związanych ze stosunkiem pracy, dla powstania których nie ma znaczenia zgodność z prawem rozwiązania stosunku pracy (np. ekwiwalent za niewykorzystany urlop wypoczynkowy). W sprawie skarżącej takie rozstrzygnięcie, zresztą, zapadło. Sąd Najwyższy analogicznie rozstrzyga problem zbiegu odszkodowania z tytułu niezgodnego z prawem wypowiedzenia umowy o pracę i odprawy przysługującej zwalnianemu pracownikowi na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. z 1990 r. Nr 4, poz. 19). Zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z 13 grudnia

1990 r., sygn. akt III PZP 22/90 (OSNCP nr 5-6/1991, poz. 64), „Odprawa pieniężna przewidziana w art. 8 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. (...) przysługuje pracownikowi, z którym rozwiązano stosunek pracy z przyczyn określonych w art. 1 ust. 1 wymienionej ustawy, niezależnie od zasądzanego na jego rzecz odszkodowania na podstawie art. 45 § 2 w związku z art. 47¹ k.p.”.

Niezależnie od ogólnej tezy o wyłączności odszkodowania zasądzanego na podstawie art. 58 k.p., w szeregu orzeczeń Sąd Najwyższy uznał dopuszczalność dochodzenia na drodze procesu także innych roszczeń majątkowych, związanych pośrednio z rozwiązaniem umowy o pracę (niezależnie od jego bezprawności), opartych na szczególnych przepisach prawa pracy. W tym kierunku wypowiedział się Sąd Najwyższy, stwierdzając w uchwale z 13 lipca 1976 r., sygn. akt I PZP 22/76 (OSNCP nr 2/1977, poz. 21), że „Pracownikowi przysługuje roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej przez pracodawcę wskutek wydania niewłaściwego świadectwa pracy (art. 99 § 1 k.p.), niezależnie od przyznanego mu odszkodowania z tytułu niezgodnego z prawem rozwiązania przez pracodawcę umowy o pracę bez wypowiedzenia (art. 56 i 58 k.p.). Jednakże odszkodowanie za okres pozostawania bez pracy wskutek wydania niewłaściwego świadectwa pracy może być przyznane tylko w zakresie szkody nie wyrównanej przyznanym odszkodowaniem z tytułu niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia”. *De lege lata* analogicznie należy ocenić relację odszkodowania z art. 58 k.p. i art. 18^{3d} k.p. (tj. odszkodowania z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu), przy czym wydaje się jednak, że *ratio* tego ostatniego przepisu przemawia za tezą o całkowitej niezależności tych roszczeń.

5. Zarzut naruszenia art. 2 w związku z art. 64 ust. 1 Konstytucji.

5.1. Relacja wzorców kontroli zawartych w art. 2 i art. 64 ust. 1 Konstytucji. Za podstawowe wzorce kontroli, relewantne z uwagi na treść zarzutów formułowanych pod adresem art. 58 w związku z art. 300 k.p., Trybunał Konstytucyjny przyjął powołane w skardze przepisy art. 2 i art. 64 ust. 1 Konstytucji. Jakkolwiek w orzecznictwie ugruntowany jest pogląd, że art. 2 Konstytucji nie może stanowić samodzielnego wzorca kontroli w postępowaniu inicjowanym wniesieniem skargi konstytucyjnej, dopuszczalne jest uznanie tego przepisu za przepis o charakterze związkowym w stosunku do art. 64 ust. 1 Konstytucji. Stanowisko to jest uzasadnione tym bardziej, że w rozpatrywanej sprawie ocenie Trybunału nie została poddana

konstytucyjność przepisu określającego bezpośrednio treść chronionego konstytucyjnie prawa majątkowego, ale treść normy kolizyjnej, która wyłącza odpowiednie stosowanie przepisów prawa cywilnego zapewniających pełną ochronę praw majątkowych skarżącej.

Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie wskazywał, że na tle obowiązującej regulacji konstytucyjnej nie ma wątpliwości co do ochrony udzielanej prawom majątkowym innym niż własność w znaczeniu cywilistycznym (por. wyrok z 13 kwietnia 1999 r., sygn. K 36/98, OTK ZU nr 3/1999, poz. 40). Trybunał stale przy tym podkreśla, że ochrona własności i innych praw majątkowych nie ma charakteru absolutnego, a jej ograniczenia są dopuszczalne z zachowaniem warunków przewidzianych w Konstytucji (art. 31 ust. 3 i art. 64 ust. 2 i 3), tj. na podstawie ustawy i z poszanowaniem zasad równości oraz proporcjonalności. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego ugruntował się pogląd, że „na ustawodawcy pozytywnym spoczywa nie tylko obowiązek pozytywny stanowienia przepisów i procedur udzielających ochrony prawnej prawom majątkowym, ale także obowiązek negatywny powstrzymania się od przyjmowania regulacji, które owo prawo mogłyby pozbawiać ochrony prawnej lub też ochronę tę ograniczać” (zob. wyroki TK z: 13 kwietnia 1999 r., sygn. K 36/98; 29 czerwca 2004 r., sygn. P 20/02, OTK ZU nr 6/A/2004, poz. 61, czy też 21 grudnia 2005 r., sygn. SK 10/05, OTK ZU nr 11/A/2005, poz. 139). Sprzeczne ze standardem konstytucyjnym są w szczególności rozwiązania normatywne, których skutkiem jest „wydrażenie” konkretnego prawa podmiotowego z uprawnień składających się na jego istotę, albo takie, które tworzą pozorne i nieefektywne mechanizmy ochrony praw podmiotowych (zob. wyrok TK z 1 września 2006 r., sygn. akt SK 14/05, OTK ZU nr 8/A/06, poz. 97 i zawarte tam uwagi na temat tzw. pozornego prawa podmiotowego).

5.2. Znaczenie orzeczeń TK w sprawach o sygn. SK 34/01 i sygn. SK 48/03.

Przed rozstrzygnięciem niniejszej sprawy Trybunał skonfrontował treść zarzutów skarżącej z ustaleniami poczynionymi w wyrokach wydanych w sprawach o sygn. SK 34/01 i sygn. SK 48/03, w których wystąpiły zbliżone – aczkolwiek nie tożsame – problemy prawne. W wyroku z 2 czerwca 2003 r., sygn. SK 34/01 (OTK ZU nr 6/A/2003, poz. 48), Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 188 § 2 i art. 196 § 1 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 1995 r. Nr 54, poz. 288, ze zm.) są zgodne z art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji i nie są niezgodne z art. 2, art. 24, art. 30, art. 31 ust. 3, art. 32, art. 45 ust. 1 i art. 58 ust. 1 Konstytucji. Z kolei w wyroku z 18 października 2005 r., sygn. SK 48/03 (OTK ZU nr 9/A/2005, poz. 101),

Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 47¹ k.p. jest zgodny z art. 64 ust. 2 i art. 32 ust. 1 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 77 ust. 1 Konstytucji. Należy przypomnieć, że art. 188 § 2 prawa spółdzielczego ogranicza do 6 miesięcy wynagrodzenie przysługujące przywróconemu do pracy członkowi spółdzielni pracy, zaś art. 196 § 1 prawa spółdzielczego wyłącza dochodzenie roszczeń odszkodowawczych na podstawie prawa cywilnego z tytułu naruszenia art. 193-195 prawa spółdzielczego. Z kolei art. 47¹ k.p. stanowi, że odszkodowanie, o którym mowa w art. 45 k.p. (tj. odszkodowanie z tytułu niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem), przysługuje w wysokości wynagrodzenia za okres od 2 tygodni do 3 miesięcy, nie niższej jednak od wynagrodzenia za okres wypowiedzenia.

W opinii Prokuratora Generalnego oraz Marszałka Sejmu, podobieństwo treściowe kwestionowanych przepisów oraz częściowa tożsamość powoływanych wzorców kontroli uzasadniają analogiczne traktowanie tych przypadków oraz sprawy będącej aktualnym przedmiotem oceny Trybunału. Stanowiska tego nie można jednak podzielić bez zastrzeżeń z co najmniej dwóch powodów.

Po pierwsze, zasadnicza treść zarzutów formułowanych na tle spraw o sygn. SK 34/01 i sygn. SK 48/03 kierowała się przeciwko ograniczeniu wysokości odszkodowania należnego na podstawie art. 188 § 2 prawa spółdzielczego oraz art. 47¹ k.p. Trybunał Konstytucyjny, związany zakresem zaskarżenia, rozważał w związku z tym dopuszczalność różnicowania treści wierzytelności przysługujących adresatom zakwestionowanych przepisów oraz podmiotom objętym dyspozycjami innych norm stanowiących podstawę odpowiedzialności odszkodowawczej. W sprawie o sygn. SK 48/03 podnoszono poza tym niezgodność art. 47¹ k.p. z innymi wzorcami konstytucyjnymi aniżeli w rozpatrywanym przypadku. Element wyłączenia możliwości dochodzenia odszkodowania na podstawie przepisów prawa cywilnego był co prawda kwestionowany w sprawie o sygn. SK 34/01, jednak podstawą zarzutów skarżącego była teza, iż przysługuje mu prawo do odszkodowania w pełnej wysokości, mające rangę konstytucyjną.

Tymczasem w rozpatrywanej sprawie skarżąca nie kwestionuje wysokości i mechanizmu ustalania „odszkodowania” przysługującego z mocy art. 58 k.p. pracownikowi, z którym niezgodnie z prawem rozwiązano stosunek pracy bez wypowiedzenia; nie twierdzi także, że z Konstytucji wynika zasada pełnego odszkodowania. Jak już wskazywano, zarzuty skarżącej kierują się przeciwko normie kolizyjnej, która wyłącza możliwość dochodzenia dalej idących roszczeń majątkowych,

związanych z wadliwym (niezgodnym z prawem) rozwiązaniem umowy o pracę, w szczególności roszczeń odszkodowawczych opartych na ogólnych przepisach reżimu kontraktowego lub deliktowego. Chodzi tu nie tyle o kwestionowanie ograniczenia wysokości odszkodowania, o którym mowa w art. 58 k.p. (jak to miało miejsce w sprawie o sygn. SK 34/01), ile o wyłączenie możliwości dochodzenia innych roszczeń, pozostających w związku przyczynowym z bezprawnym rozwiązaniem stosunku pracy bez wypowiedzenia. W grę mogą wchodzić w szczególności – jak w sprawie leżącej u podstawy skargi – roszczenia o naprawienie szkody powstałej w następstwie niespełnienia (z powodu bezprawnego rozwiązania stosunku pracy bez wypowiedzenia) jednej z przesłanek warunkujących nabycie prawa do wcześniejszej emerytury lub świadczenia przedemerytalnego, zasiłku dla bezrobotnych, odprawy należnej pracownikowi w przypadku rozwiązania stosunku pracy za wypowiedzeniem z przyczyn niedotyczących pracownika, bądź prawa do gratyfikacji jubileuszowej z powodu nieosiągnięcia – w następstwie bezprawnego rozwiązania stosunku pracy – okresu zatrudnienia wymaganego do nabycia tej gratyfikacji.

Po drugie, w przypadku art. 58 k.p. chodzi o konsekwencje majątkowe niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia (ze skutkiem natychmiastowym), także w odniesieniu do osób, co do których trwałość stosunku pracy podlega szczególnej ochronie – w tym kobiet w ciąży i w okresie urlopu macierzyńskiego, osób w wieku przedemerytalnym, członków organów zakładowych organizacji związkowych. Ograniczając zakres roszczeń majątkowych przysługujących tym podmiotom, ustawodawca nie zapewnia jednocześnie skutecznej ochrony ich interesów za pomocą roszczenia o przywrócenie do pracy. Należy podkreślić, że w sprawie o sygn. SK 34/01 skarżący uzyskał przywrócenie do pracy na poprzednich warunkach, a mimo to kwestionował ograniczenie wysokości wynagrodzenia za czas pozostawania bez pracy należnego obok przywrócenia. Jak jednak wynika z dotychczasowych rozważań (zob. pkt 3.2. części III uzasadnienia), wydanie orzeczenia restytucyjnego, także w odniesieniu do tych osób szczególnie chronionych, które tego żądają, nie zawsze wchodzi w grę. Co więcej, orzecznictwo sądów pracy wykazuje tendencję do poszerzania zakresu stosowania sankcji majątkowych, przy jednoczesnym ograniczaniu możliwości przywrócenia pracownika do pracy.

W świetle powyższych ustaleń należy przyjąć, że problemy prawne analizowane przez Trybunał w sprawach o sygn. SK 34/01 i sygn. SK 48/03 były zbliżone, ale nie identyczne z tymi, jakie występują w sprawie aktualnie rozpatrywanej.

Rozstrzygnięcia wydane przez Trybunał Konstytucyjny w wymienionych sprawach nie determinują zatem sposobu rozstrzygnięcia niniejszej sprawy.

5.3. Istota zarzutów skarżącej w świetle konstytucyjnych zasad ochrony praw majątkowych. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego utrwala się pogląd, że gwarancje ochrony praw majątkowych nie mogą być utożsamiane z identycznością intensywności ochrony udzielanej poszczególnym kategoriom praw majątkowych. Jest ona determinowana treścią i konstytucyjnym ujęciem tych praw (zob. np. wyrok TK w sprawie o sygn. SK 34/01). Dotyczy to także zakresu ochrony prawnej udzielanej wierzytelnościom, w tym wierzytelnościom o naprawienie szkody. Należy zgodzić się ze stwierdzeniem, że obowiązująca Konstytucja nie zawiera ogólnego, normatywnego „wzorca” odpowiedzialności odszkodowawczej (na podobieństwo art. 415 k.c.), nawet w sferze poddanej częściowo regulacji konstytucyjnej, tj. odpowiedzialności za bezprawne działania władzy publicznej (zob. wyrok TK z 23 września 2003 r., sygn. K 20/02, OTK ZU nr 7/A/2003, poz. 76). O powstaniu i rozmiarze roszczenia decyduje ustawodawca zwykły, zważywszy na specyfikę konkretnego stosunku prawnego, a także szereg okoliczności o charakterze obiektywnym (rodzaj i okoliczności zdarzenia wyrządzającego szkodę, zasobność majątkowa podmiotu wyrządzającego szkodę i poszkodowanego) i subiektywnym (poczytalność, stopień zawinienia).

Przywołane wypowiedzi i argumenty nie dotyczą jednak problemu analizowanego w rozpatrywanej sprawie. Tutaj bowiem konkretne zdarzenie, tj. niezgodne z prawem rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia, wyczerpuje hipotezy kilku przepisów prawa o odmiennych dyspozycjach. Teoretycznie, zainteresowany powinien mieć możliwość wyboru właściwego (w jego ocenie) środka ochrony naruszonych interesów; jednak na podstawie wyprowadzanej z art. 58 w związku z art. 300 k.p. normy kolizyjnej dopuszcza się stosowanie wyłącznie jednego z nich, tj. art. 58 k.p. W ten też sposób należy rozumieć sformułowany w skardze zarzut naruszenia konstytucyjnych standardów ochrony praw majątkowych innych niż własność. Skarżąca nie twierdzi, że ustawodawca nadał wierzytelności wynikającej z art. 58 k.p. niewłaściwą treść, ale piętnuje to, że mimo zrealizowania przesłanek warunkujących powstanie roszczeń odszkodowawczych na podstawie ogólnych przepisów o odpowiedzialności kontraktowej (art. 471 k.c. i n.) lub deliktowej (art. 415 k.c. i n.), wyłączona jest możliwość dochodzenia ich zaspokojenia, a przez to – efektywnej ochrony.

5.4. Ograniczenie możliwości dochodzenia odszkodowania przez pracownika bezprawnie zwolnionego z pracy a ogólna regulacja skutków wadliwego rozwiązania stosunku pracy. Konstytucyjność uzasadnianego treścią art. 58 w związku z art. 300 k.p. wyłączenia możliwości występowania z dalej idącymi roszczeniami odszkodowawczymi należy rozpatrywać w szerszym kontekście skutków wadliwych czynności prawnych w obszarze prawa pracy. Na początku należy przypomnieć, że szkodę, zwłaszcza w reżimie kontraktowym (szkodę wynikającą z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania) rozumie się jako „różnicę między aktualnym stanem majątku wierzyciela a stanem hipotetycznym, który by istniał gdyby zobowiązanie zostało prawidłowo wykonane” (zob. T. Pajor, *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Warszawa 1982, s. 147; Z. Banaszczyk, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, t. I, wyd. 3, Warszawa 2004, s. 812-813). Adaptując powyższą definicję na potrzeby rozważanej sytuacji, nie można przyjmować założenia, że gdyby umowa o pracę nie została rozwiązana wadliwie ze skutkiem natychmiastowym, to nie zostałaby rozwiązana w ogóle, a stosunek pracy trwałby przez bliżej nieokreślony czas. Nie można jednak również zakładać, jak zdaje się to czynić ustawodawca, że w takim wypadku, zamiast wadliwego rozwiązania ze skutkiem natychmiastowym, umowa o pracę zostałaby, zgodnie z prawem, rozwiązana za wypowiedzeniem, tj. z upływem ustawowego lub umownego okresu wypowiedzenia. Tylko wówczas bowiem ograniczenie możliwości dochodzenia roszczeń majątkowych związanych z wadliwym rozwiązaniem stosunku pracy, do wysokości wynagrodzenia należnego za okres wypowiedzenia, miałoby racjonalne i spójne systemowo uzasadnienie. Prawidłowość tego rozumowania napotyka jednak dwojakiego rodzaju przeszkody. Po pierwsze, nie wolno *a priori* zakładać, że w każdym wypadku wadliwego rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia istnieją okoliczności uzasadniające prawidłowe (zgodne z prawem) rozwiązanie umowy za wypowiedzeniem. Po drugie, jak już wskazano, istnieją kategorie osób, co do których trwałość stosunku pracy podlega szczególnej ochronie. Pracodawca ma w tych wypadkach bardzo ograniczone prawo do jednostronnego rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem. W tej sytuacji, przy jednoczesnym ograniczeniu możliwości wydania orzeczenia o przywróceniu do pracy, unormowanie konsekwencji majątkowych wadliwego rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia w analizowany sposób wydaje się nie tylko niesprawiedliwe, ale i niespójne konstrukcyjnie. Warto przy tym podkreślić, że zakres ochrony pracownika szczególnie chronionego, w odniesieniu do którego brak możliwości przywrócenia

do pracy w następstwie bezprawnego rozwiązania stosunku pracy bez wypowiedzenia, jest węższy niż wówczas, gdy taki pracownik został zwolniony z pracy za wypowiedzeniem i zostaje przywrócony do pracy (art. 47 § 1 zdanie drugie k.p.).

5.5. Ograniczenie możliwości dochodzenia odszkodowania przez pracownika bezprawnie zwolnionego z pracy a jego funkcja motywacyjna.

W dotychczasowej judykaturze Trybunału Konstytucyjnego oraz Sądu Najwyższego dotyczącej zróżnicowania roszczeń pracowniczych związanych z wadliwym rozwiązaniem stosunku pracy podkreśla się często, że ograniczenie wysokości należnego w związku z tym świadczenia jest podyktowane tym, że odmienne rozwiązanie, tj. przyznanie odszkodowania za cały czas pozostawania bez pracy, eliminowałoby motywację zwolnionego pracownika do poszukiwania i podejmowania nowego zatrudnienia (zob. wyrok TK w sprawie o sygn. SK 34/01; wyrok SN z 11 stycznia 2001 r.).

Przy bliższej analizie możliwych stanów faktycznych nasuwa się jednak wniosek, że rozumowanie to jest jednostronne i niesprawiedliwe. Nie można, oczywiście, wymagać od pracodawcy, aby ponosił negatywne konsekwencje aktualnej sytuacji na rynku pracy albo stopnia aktywności zwolnionego pracownika. Obawy co do wystąpienia takiego ryzyka rozwiewa jednak już wstępna analiza ogólnych reguł odpowiedzialności cywilnej (zarówno kontraktowej, jak i deliktowej), której istnienie i zakres jest wszak współwyznaczany przez element adekwatnego związku przyczynowego oraz uwzględnianie przyczynienia się poszkodowanego do powstania szkody w określonych rozmiarach, które w tych sprawach będzie z reguły polegać na niedostatecznej aktywności w poszukiwaniu innej pracy. Tymczasem, w rezultacie obowiązywania systemu „wyłączonego odszkodowania ustawowego”, to pracodawca ma możliwość precyzyjnego skalkulowania konsekwencji ekonomicznych – swego rodzaju „rachunku zysków i strat” – związanych ze zwolnieniem pracownika z naruszeniem obowiązujących przepisów prawa. Co więcej, jeżeli zwalniany pracownik zalicza się do grupy podmiotów szczególnie chronionych, a sytuacja pracodawcy uniemożliwia wydanie orzeczenia o przywróceniu do pracy, ten bilans – paradoksalnie – przemawia na rzecz zachowania niezgodnego z prawem. Wadliwe rozwiązanie stosunku pracy bez wypowiedzenia okazuje się po prostu rozwiązaniem „tańszym”. Sytuacja ta pozostaje w rażącej sprzeczności nie tylko z konstytucyjną deklaracją szczególnej ochrony pracy (art. 24 Konstytucji), gwarancjami ochrony innych niż własność praw majątkowych (art. 64 ust. 1 Konstytucji) oraz zasadami sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji).

Stan, w którym system prawny chroni interesy pracownika dotkniętego wadliwym (niezgodnym z prawem) rozwiązaniem stosunku pracy bez wypowiedzenia nieefektywnie i częściowo, a równocześnie, w zakresie wykraczającym poza treść art. 58 k.p., zwalnia z odpowiedzialności podmiot dokonujący tej czynności prawnej w sposób niezgodny z prawem, wydaje się paradoksalny.

5.6. Wnioski: niezgodność art. 58 w związku z art. 300 k.p. z art. 64 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji. Reasumując, Trybunał stwierdza, że w następstwie normy kolizyjnej wywiedzionej przez Sąd Najwyższy i inne sądy orzekające z przepisów art. 58 w związku z art. 300 k.p. może dojść do naruszenia praw majątkowych pracownika (art. 64 ust. 1 Konstytucji) bezprawnie zwolnionego z pracy, w sposób sprzeczny z zasadami sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji). Naruszenie zasady sprawiedliwości społecznej polega na uniemożliwieniu pracownikowi uzyskania pełnego naprawienia szkody wyrządzonej bezprawnym rozwiązaniem stosunku pracy. Należy wziąć przy tym pod uwagę, że pracownik jest stroną słabszą, zasługującą na mocniejszą ochronę; zgodnie z art. 24 Konstytucji, praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej (zob. wyrok TK z 24 października 2006 r., sygn. SK 41/05, OTK ZU nr 9/A/2006, poz. 126). Dodatkowo trzeba zauważyć, że wśród pracowników, których dotyczą ograniczenia prawa do naprawienia szkody, wynikające z zaskarżonych przepisów, znajdują się także pracownicy podlegający tzw. szczególnej ochronie przed wypowiedzeniem umowy o pracę, w tym kobiety w okresie ciąży i urlopu macierzyńskiego, objęte także szczególną ochroną konstytucyjną (art. 71 ust. 2 Konstytucji).

Rozwiązanie to jest niesprawiedliwe zwłaszcza w sytuacji, gdy pracodawca, przy rozwiązaniu stosunku pracy, rażąco naruszył przepisy prawa w taki sposób, że można mu przypisać winę umyślną w postaci zamiaru bezpośredniego (gdy miał pełną tego świadomość) lub ewentualnego. Należy przypomnieć, że w sytuacji odwrotnej, gdy pracownik wyrządzi szkodę pracodawcy przez nienależyte wywiązywanie się z obowiązków pracowniczych, przepisy prawa pracy (art. 114-121 k.p.) ograniczają jego odpowiedzialność tylko wówczas, gdy wyrządził szkodę nieumyślnie. W razie umyślnego wyrządzenia szkody pracownik jest zobowiązany do jej naprawienia w pełnej wysokości (art. 122 k.p.), tj. zgodnie z przepisami kodeksu cywilnego stosowanymi w związku z art. 300 k.p. Zasada sprawiedliwości społecznej, wyrażona w art. 2

Konstytucji, nie pozwala na to, aby pracodawca był pod tym względem traktowany lepiej, kosztem naruszenia praw pracownika, którego bezprawnie zwolnił z pracy.

6. Źródło stanu niekonstytucyjności i sposób jego usunięcia. Trybunał Konstytucyjny oceniał w niniejszej sprawie zgodność z Konstytucją normy kolizyjnej wywiezionej z przepisów art. 58 i art. 300 k.p. o takiej treści, jaką nadało jej utrwalone orzecznictwo Sądu Najwyższego (zob. orzeczenia TK z: 8 maja 2000 r., sygn. SK 22/99, OTK ZU nr 4/2000, poz. 107; 6 września 2001 r., sygn. P 3/01, OTK ZU nr 6/2001, poz. 163; 28 stycznia 2003 r., sygn. SK 37/01, OTK ZU nr 1/A/2003, poz. 3; 9 czerwca 2003 r., sygn. SK 12/03, OTK ZU nr 6/A/2003, poz. 51; 28 października 2003 r., sygn. P 3/03, OTK ZU nr 8/A/2003, poz. 82, czy też 27 października 2004 r., sygn. SK 1/04, OTK ZU nr 9/A/2004, poz. 96), i normę o tej treści uznał za niezgodną z postanowieniami art. 64 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji w części wyrażającej zasadę sprawiedliwości społecznej.

Trybunał Konstytucyjny uznaje jednak, że możliwa jest inna interpretacja zaskarżonych przepisów art. 58 w związku z art. 300 k.p., która pozwala wywieść z nich normę kolizyjną zgodną z powołanymi wzorcami konstytucyjnymi. Punktem wyjścia powinno być stwierdzenie, powszechnie przyjmowane w dotychczasowym orzecznictwie sądów i doktrynie prawa, że „odszkodowanie”, o którym mowa w art. 58 k.p., nie jest odszkodowaniem *sensu stricto*, mającym na celu wyrównanie szkody wyrządzonej pracownikowi przez bezprawne rozwiązanie z nim umowy o pracę bez wypowiedzenia. Jest ono *sui generis* świadczeniem majątkowym, pełniącym funkcję sankcji („ustawowej kary pieniężnej”) wobec pracodawcy za bezprawne działanie, a w pewnych tylko sytuacjach *de facto* także funkcję odszkodowania lub zadośćuczynienia. Należy więc stwierdzić, że sprawa naprawienia szkody wyrządzonej pracownikowi przez sprzeczne z prawem rozwiązanie z nim umowy o pracę nie została w art. 58 k.p. ani w innych przepisach prawa pracy wyczerpująco uregulowana. W związku z tym, na podstawie art. 300 k.p., należy w tym zakresie stosować odpowiednio właściwe przepisy kodeksu cywilnego, w szczególności art. 415 k.c. i n. lub art. 471 k.c. i n. W celu usunięcia stanu niekonstytucyjności nie jest zatem wymagana interwencja ustawodawcy, a jedynie zmiana dotychczasowej linii orzeczniczej.

7. Zarzut naruszenia art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji. W okolicznościach sprawy brak argumentów, które uzasadniałyby tezę o niezgodności

art. 58 w związku z art. 300 k.p. z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji. Co więcej, należy podzielić stanowisko Prokuratora Generalnego, według którego powołane postanowienia ustawy zasadniczej nie mogą stanowić w analizowanym wypadku adekwatnych wzorców kontroli. Zarzut stawiany przez skarżącą ma charakter *stricte* materialnoprawny i nie pozostaje w żadnej relacji do norm konstytucyjnych gwarantujących dostęp do sądu oraz określających wymogi ukształtowania sprawiedliwej procedury sądowej. Tok rozumowania zaprezentowany przez skarżącą prowadzi wykładnię art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji *ad absurdum*: wedle tego ujęcia, zarzut naruszenia powołanych przepisów ustawy zasadniczej można byłoby bowiem skutecznie postawić każdej regulacji materialnoprawnej, która przesądza o wydaniu przez sąd orzeczenia o treści niezgodnej z subiektywnym wyobrażeniem zainteresowanej, skarżącej strony.

8. Niedopuszczalność kontroli zgodności art. 58 w związku z art. 300 k.p. z wzorcami konwencyjnymi. Zgodnie z art. 79 ust. 1 Konstytucji, „Każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji”. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego przyjmuje się w związku z tym, że w trybie skargi konstytucyjnej nie można badać zgodności kwestionowanych aktów normatywnych z umowami międzynarodowymi (zob. m.in. wyrok TK z 13 stycznia 2004 r., sygn. SK 10/03, OTK ZU nr 1/A/2004, poz. 2). W związku z niedopuszczalnością orzekania o zgodności zakwestionowanych przepisów z powołanymi w skardze konstytucyjnej wzorcami konwencyjnymi – art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167) oraz art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.) – Trybunał Konstytucyjny postanowił umorzyć postępowanie w tym zakresie. Na marginesie warto też zauważyć, że w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego ustabilizowany jest pogląd o zbędności kontroli zgodności przepisów rangi ustawowej z wzorcami konwencyjnymi, jeśli polska Konstytucja zawiera wyraźne unormowania ustanawiające co najmniej taki sam standard ochrony.

W rozpatrywanym wypadku taki właśnie charakter ma ogólny przepis art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Z powyższych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.

Na oryginale właściwe podpisy.

Za zgodność:

Sekretarz Trybunału

Dorota Hajduk

